

Eerste vrouw in eeuwenoude organisten-traditie

Swibbert van Keyzersweert. Zo heette in 1551 de eerste organist van de Lebuïnuskerk. Nadat zestien andere mannen deze functie in de loop der eeuwen vervulden, is sinds september een vrouw de eerste bespeelster van het Holtgräve-orgel: Kirstin Gramlich (37), opvolgster van icoon Jan Kleinbussink (65). Een dubbel-interview. „Kirstin heeft het hoogst haalbare bereikt.”

■ Jan Kleinbussink en zijn opvolgster Kirstin Gramlich in de Lebuïnuskerk. foto's Ab Hakeboom

‘D’eze kerk is bijna duizend jaar oud. Het is heel bijzonder dat wij over de vloer lopen waar Sweelinc ooit gewandeld heeft.” Jan Kleinbussink is ervan doordrongen dat hij deel uitmaakt van een rijke traditie. „Dat ervaar ik zo. Een verdiepend gevoel.” Hij wijst op het bord boven de toegangsdeuren naar het orgel, met daarop de namen van alle cantor-organisten die hem voor gingen; onder wie de grootvader van de in Deventer geboren componist Jan Pieterszoon Sweelinc (1562-1621). Sweelinc zelf speelde nooit in de Lebuïnuskerk, maar keurde in 1616 wel het destijds gerestaureerde orgel. „Ook Händel heeft hier concerten gegeven”, vertelt feitenkenner Kleinbussink. De Schalkhaarder ziet zichzelf als ‘een schakel in een doorgaande lijn’. Wie niet beter weet, zou denken dat Kleinbussink de langst zittende organist ooit is geweest. Liefst 43 jaar bespeelde hij het orgel in de Grote Kerk en dirigeerde hij het koor (cantorij). Maar zijn voorganger, Arie van Opstal, hield het langer vol (van 1923 tot zijn dood in 1970). Recordhouder is Cornelis Alijander Brands Buys met vijftig dienstjaren (1840-1890).

Kleinbussink ging vorige maand met pensioen en is opgevolgd door de geboren Duitse Kirstin Gramlich. De twee kennen elkaar al een tijdje. „Jan heeft me tijdens mijn oplei-

ding gevolgd, hij was bij al mijn examens aanwezig”, vertelt Gramlich. De Amsterdamse studeerde aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, waar Kleinbussink hoofd oude muziek, orgel en kerkmuziek was. „Ze was een uitstekende student”, zegt Kleinbussink. „Het goede in haar was dat ze heel erg haar eigen weg volgde.” Gramlich: „Dat beeld herken ik wel. Achteraf gezien had ik meer uit mijn studie kunnen halen; door meer vragen te stellen aan mijn docenten en begeleiders. Vragen stellen aan leermeesters zoals Jan doe ik nu veel meer. Tijdens mijn studie was ik erg gericht op verdieping van mijn eigen interesse.” In maart stuitte ze in een organistenvakblad op de vacature voor dirigent-organist in de Lebuïnuskerk. „Ik heb mezelf altijd voorgehouden dat als ik een kans als deze zou krijgen, ik daarvoor zou gaan. Zo’n kans krijg je misschien maar één keer. Het Holtgräve-orgel in de Lebuïnuskerk is een prachtig instrument, het hoort bij de twintig grootste orgels van Nederland.” De sollicitatieprocedure was zeer intensief: Gramlich voerde meerdere gesprekken en moest vlekkeloos proefspelen. „In juni zag ik na een operabezoek in Amsterdam een gemiste oproep van een Deventer nummer. Toen dacht ik: ze zullen me op dit tijdstip niet gaan bellen als ik het niet ben geworden. Ik belde terug en kreeg inderdaad te horen dat ik was aangenomen.” Het nieuws kwam begin vorige zomer ook voor Kleinbussink als een verrassing. „Om het zuiver te houden, ben ik geheel buiten de sollicitatieprocedure gehouden. Ik was aangenaam verrast met de benoeming van Kirstin.” Gramlich: „Niemand wist dat ik gesolliciteerd had, behalve mijn man. Zelfs vrienden wisten van niets, laat staan mijn oude werkgever, de protestantse gemeente in Purmerend. Ik heb bewust niemand iets verteld, om me volledig op de sollicitatie te kunnen concentreren.”

Muziek bracht Jan Kleinbussink ver buiten Deventer

Jan Kleinbussink heeft een rijke staat van dienst in de klassieke muziek. Na het muzieklyceum in Zwolle en de conservatoria in Amsterdam, Rotterdam en ‘het Mekka van de muziek’ Wenen, bekwaamde hij zich in orgel, piano, klavecimbel, muziektheorie, koordirectie, kerkmuziek en compositie. De grootste belangstelling heeft hij voor muziek uit de stijlperiodes renaissance en barok. Grote favoriet is dan ook Johann Sebastian Bach (barok).

De muziek bracht hem ver buiten de grenzen van Deventer. Het cv van Kleinbussink is indrukwekkend: hij is lid van de staf van het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en reisde de wereld rond met het gerenommeerde Amsterdamse Baroque Orchestra van musicus Ton Koopman. Als organist gaf hij concerten en masterclasses in Europa en Amerika.

▶ De sollicitatieprocedure was zeer intensief: Gramlich voerde meerdere gesprekken en moest vlekkeloos proefspelen

„Driehonderd van hen bleven tot het eind. Ze hadden allemaal een persoonlijk woord, sommigen waren in tranen. Ik heb een heel persoonlijke band met de kerkgangers opgebouwd. Ik waardeer hen en zij waarderen mij. In 2011 was ik doodziek. Ik heb toen zó ontzettend veel brieven en steun gekregen. Echt bijzonder hoe mensen meeleefden.” Gramlich herkent die persoonlijke band met kerkbezoekers: „Je deelt in belangrijke levensgebeurtenissen. Als je op een begrafenis speelt, blijven de betrokkenen daaraan denken. In Purmerend werd ik nog niet zo lang geleden aangesproken over een gelegenheid van tien jaar geleden.” Kleinbussink: „Je bent aanwezig bij hoogte- en dieptepunten in iemands leven. Als je het goed doet, kun je veel voor mensen betekenen.” Hij herinnert zich een stuk dat hij speelde voor een overledene, die aan het eind van haar leven vaak langs de IJssel wandelde, omdat ze zo van het stromende water hield. „Ik verwerkte het geluid van water in mijn orgelimpromvisatie. Doordat je je moet verplaatsen in de gevoelens van mensen, heb je een primaire functie. Je bent in staat gevoelens hoorbaar te maken.” Kleinbussink en Gramlich wisten beiden op jonge leeftijd dat ze orgel wilden spelen. Kleinbussink speelde op zijn achtste al op het orgel in de Dorpskerk van Diepenveen. „De kerkenraad vond het goed, maar mijn vader moest er wel bij zijn.” Hij was nog maar twaalf toen hij organist werd in Olst. „In de korte broek op de fiets naar de kerk. De mensen daar vonden het wel leuk”, zei hij eerder in deze krant.

Op termijn verhuist ze met haar gezin naar Deventer, al zal het haar zwaar vallen de hoofdstad te verlaten. „Ik woon al twaalf jaar met veel plezier in Amsterdam, voel me er helemaal thuis. Ik ben hartstikke blij met mijn nieuwe baan, maar mijn leven gaat wel overhoop.”

Kleinbussink: „Als cantor-organist heeft Kirstin het hoogst haalbare bereikt. Ze is in Deventer verantwoordelijk voor drie orgels. Het kost veel tijd en zorgvuldigheid die onder de knie te krijgen.” Gramlich: „Ik zie onwijs grote mogelijkheden me hier te ontwikkelen. Het is een aanstelling voor levenstijd.” Het Holtgräve-orgel heeft een bijzonder eigen ‘klankkarakter’, zegt Kleinbussink. „Je kunt er muziek uit alle eeuwen overtuigend mee uitvoeren. Van Bach en Sweelinc tot eigentijdse composities.” Kleinbussink kreeg tijdens zijn loopbaan twee keer de kans organist te worden in een andere grote Nederlandse kerk. Hij ging niet op de avances in. „Ik zeg niet welke kerken mij wilden hebben. Het waren mooie aanbiedingen, maar ik wilde niet weg uit Deventer. Het werkklimaat in de Lebuïnuskerk is fantastisch. Je krijgt volledig de ruimte datgene te spelen en te zingen wat jij muzikaal van belang vindt. Er worden geen restricties opgelegd. Ik heb het koor twaalfde eeuwse Gregoriaanse muziek laten zingen, maar ook muziek die ik een dag van tevoren had bedacht. De nadruk lag wel altijd op Bach en kerkmuziek uit de zestiende en zeventiende eeuw. Vakmanschap wordt gewaardeerd in Deventer. Als je het goed doet, word je op handen gedragen.” Het bewijs van die uitspraak leverde Kleinbussink zelf, bij zijn afscheidsfeest op 8 september. „Daar waren 360 mensen op af gekomen”, glundert hij.

Kirstin Gramlich, specialist in oud-Italiaans repertoire

Kirstin Gramlich werd in 1976 geboren in het Duitse Weinheim. Zij studeerde kerkmuziek aan de Hochschule für Musik in Keulen, volgde de masteropleiding orgel op het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en studeerde koordirectie op het Amsterdams Conservatorium. Later verdiepte ze zich in hedendaags repertoire en experimentele improvisatie. Gramlich is eveneens gespecialiseerd in zeventiende-eeuws Italiaans repertoire. In 2008 won zij de prestigieuze ‘Premio Fidapa’ tijdens het internationale Agati-Tronci Concours in het Italiaanse Pistoia. Gramlich, die voor ze in Deventer aan de slag ging cantor-organist was van de protestantse gemeente in Purmerend, treedt geregeld op als soliste. Ook speelt ze in verschillende ensembles, waaronder haar eigen improvisatie-ensemble ComputerAidedBreathing.

en moet ik twee concerten dirigeren en spelen. Ik heb een prachtig afscheid gekregen van de Lebuïnuskerk, waarin ik één van de mooiste cantates van Bach mocht uitvoeren met muzikale vrienden van me uit Den Haag. Het koor steeg boven zichzelf uit. Een waardig einde van een mooie periode.”

Gramlich is de achttiende cantor-organist in de historie van de Grote Kerk. 29 september speelde ze haar eerste dienst. „Of ik een andere musicus ben dan Jan? Ongetwijfeld. Ik vind het in elk geval een uitdaging hem op te volgen. Ik voel een grote verantwoordelijkheid het onderste uit de kan te halen. Ik hoop dat ik dit orgel op mijn 65ste mag overdragen aan een nieuwe organist. Dat is de grootste uitdaging van mijn generatie: zorgen dat jongeren naar de kerk blijven gaan.” Kleinbussink: „Alkmaar en Breda hebben prachtige orgels, maar de kerken waarin ze staan leven niet meer.” Gramlich: „Ik krijg in elk geval de mogelijkheid mijn stempel te drukken op het Holtgräve-orgel. Die kans grijp ik met beide handen.”

Hij mist zijn werk in de Grote Kerk ‘verschrikkelijk’, zegt hij. „Ik heb er slape-loze nachten van, kan het niet naast me neerleggen. De creativiteit die in je zit, wil je delen. Dat is niet leeftijdsgebonden. Maar ik blijf zeker concerten geven, ook in de Lebuïnuskerk. De komende drie maanden treed ik drie keer op in Rome, daar ben ik bijzonder trots op. Daarnaast wil ik binnen nu en een jaar promoveren in Leiden. Daarvoor schrijf ik een proefschrift

